

Acta

Fakulty filozofické Západočeské univerzity v Plzni

2018

roč. 10/č. 2–3

FAKULTA FILOZOFICKÁ
ZÁPADOČESKÉ
UNIVERZITY
V PLZNI

PLZEŇSKÁ BULHARISTKA: OD ZAČÁTKU DO KONCE (BULHARISTICKÁ BĀDÁNÍ NA KATEDŘE ANTROPOLO- GIE ZĀPADOČESKÉ UNIVERZITY V PLZNI)*

Marek Jakoubek & Gabriela Fatková**

Pilsen Bulgarian studies: from the beginning to the end (Bulgarian studies at the Department of Anthropology, University of West Bohemia in Pilsen)

Abstract: *In the Czech Republic, Bulgarian (and Balkan) studies have been traditionally pursued in departments of philology. In this country, knowledge about the life and culture of the Balkan countries has typically been gained through focus on the language and literature of particular language areas. The opposite approach, in which the interest in a region's culture motivates the interest in learning the language, is still comparatively rare. The paper focuses on the establishment of this anthropological approach in the Czech Republic, mainly at the Department of Anthropology at the University of West Bohemia in Pilsen. An informal group of Balkan-oriented researchers was established at this department and operated for almost a decade. In its heyday, it attracted the attention not only of students of the Balkan region in the Czech Republic, but also of those abroad. The authors summarize the history of this research group and its activities from its establishment in approximately 2005 until its decline a decade later.*

Key words: *Pilsen, Bulgaria, Balkan, Balkan studies, Bulgarian studies, anthropology, post-socialism.*

DOI: <https://doi.org/10.24132/actaff.2018.10.2-3.5>

*Studie navazuje na text Fatková, Jakoubek (2015). Text byl redakci doručen v květnu 2018 a k tisku byl přijat v červnu.

**Doc. PhDr. Marek Jakoubek, Ph.D., Ústav etnologie, Filozofická fakulta, Univerzita Karlova a Katedra antropologie, Fakulta filozofická, Západočeská univerzita v Plzni, jakoubek@ksa.zcu.cz; Mgr. Gabriela Fatková, Ph.D., bez afiliace, GFatkova@seznam.cz.

1. ÚVOD

Bulharistickým bádáním se v Československu v době před rokem 1989 – mohli bychom říci „tradičně“ – dařilo. Těšila se (s pochopitelnými akcenty) jak podpoře režimu, tak zájmu širší veřejnosti. Tento zájem i podpora se změnou režimu zmizely. Popřevratová doba u nás znamenala odvrát od východu, v tom i jihovýchodu a příklon k západu nejen s ohledem na citační strategie, (domněle) relevantní literaturu a užívaný terminologicko-konceptuální aparát, ale i ve vztahu ke studovaným tématům a primárnímu zdroji poznatků – terénnímu výzkumu. Vstup západu na scénu tak s sebou přinesl mimo jiné také západní témata, resp. „předměty zájmu“, a to především domorodé obyvatele všech koutů světa od severoamerických Indiánů, přes Austrálce, obyvatele Nové Guineje, Nuery a Pygmeje a nekonečnou plejádu dalších. Odpovídající skupiny si především mezi studenty příslušných oborů (mezi nimiž hrála roli příslovečné štiky v jezeře sociální a kulturní antropologie) získaly značnou přitažlivost a poměrně brzy se staly pro daný diskurz emblematickými. Byly to tak právě fotografie příslušníků těchto skupin či jejich umění, které záhy začaly zdobit odpovídající pozvánky na semináře a konference, webové stránky a informační materiály kateder či publikace.

Uvedený posun mimo jiné znamenal, že (především) mezi studenty přestal být „východ“ – Bulharsko, resp. celý Balkán – coby téma a „terén“ atraktivní. Respektu a obdivu se naopak začali těšit ti, kdo vyrazili do Afriky či k Indiánům (a bylo jedno, že na jejich výsledky není na západě nikdo zvědavý). Výsledkem tohoto úsilí byly navíc v typickém případě výstupy, které se s výsledky západních kolegů vůbec nemohly měřit. Hlasy prosazující, že terén pro naše studenty a badatele jako stvořený se nachází na (jih)ovýchod od naší země (Nešpor, Jakoubek 2004: 76), zůstávaly nevyslyšeny. Odklon od „východu“ přitom nebyl ani zdaleka jen mladickou nerozvážností studentstva, jak totiž na základě svých zkušeností uvádí Vladimír Penčev (Penčev 2012a: 10), začaly se v příslušném období „dívat na západ“ také české vědecké instituce (tém slovenským se dle Penčeva daný obrat vyhnul) a o spolupráci se svými bulharskými partnery přestaly jevit zájem. Výsledkem uvedených pohybů byl tedy mj. obecný badatelský nezájem o Bulharsko.

Postupem času se ale uvedená situace přece jen zlepšila. Do Bulharska našli cestu zpět nejen čeští turisté, ale spolu s nimi i badatelé a studenti. Někteří se po delší či kratší odmlce vraceli, jiní – především mladší ročníky – Bulharsko teprve objevovali. Objevovali, aby mu pak již navždy zůstali věrni. Následující stránky se budou na případu vývoje výzkumu na univerzitě v Plzni snažit zachytit jeden příběh této cesty českých badatelů zpět do Bulharska.

Cíl tohoto textu je dvojitý. Na jednu stranu by autoři rádi představili vývoj plzeňské skupiny badatelů zaměřujících se na bulharistická témata z opačného pohledu než Vladimír Penčev, tedy z pohledu samotných aktérů této relativně nedávno ustavené iniciativy (kterou Penčev příležitostně označuje jako „Plzeňská bulharistika“). Na straně druhé bychom rádi doplnili Penčevův příspěvek o vývoj tohoto západočeského badatelského směru o další léta až do současnosti (2018).

Skupina bulharisticky zaměřených antropologů na Katedře antropologie Západočeské univerzity v Plzni je iniciativou doposud postrádající organizační ukotvení v univerzitní struktuře. Vedle už existujících center na Katedře antropologie

a dalších organizačních jednotek (Centrum aplikované antropologie, Studio vizuální etnologie, Laboratoř biologické antropologie) představují totiž bulharisticky orientovaní badatelé dodnes spíše přetrvávající zájmovou skupinkou nadšenců. Z těchto důvodů budeme raději tuto iniciativu nazývat „balkanistickou pracovní skupinou“, v jejímž rámci je nejvíce rozvíjeno právě bulharistické bádání. Nutno však doplnit, že ačkoli v rámci aktivit této skupiny zaujímají bulharisticky orientovaná bádání složku jednoznačně dominantní, postupem času byl původně výhradně na Bulharsko orientovaný zájem rozšířen jak na další balkánské státy (Makedonie, Bosna, Rumunsko, Turecko), tak i na tematiku Balkánu obecně.

2. PLZEŇSKÁ BULHARISTIKA

Na specifický vývoj a zvláštní status bulharisticky zaměřeného bádání na půdě Západočeské univerzity v Plzni bylo již v posledních letech poukázáno v několika textech. Barbora Machová v roce 2012 popsala fenomén bulharistického bádání v Plzni jako svého druhu obnovení odkazu bulharistických studií titána českého národopisu Václava Frolece a odpovídající aktivity (proto) označila za „nový začátek staré tradice“ (Machová 2012). Popisovaná plzeňská skupina badatelů však byla v zacílení svého zájmu motivována spíše snahou prozkoumat možnosti aplikace klasických *antropologických* konceptů na bulharský, resp. obecně balkánský terén. Ačkoli tak plzeňští bulharisté v řadě ohledů na starší bádání takřkajíc nutně navazují, lze jejich aspirace v jistém smyslu chápat i zcela opačně než jak uvádí Machová – jako *odklon* od národopisné tradice (reprezentované právě Václavem Frolcem) než jako její *znovuobjevení*.

V následujícím roce vyšel ve sborníku *Slavjanskite ezici ot blizo* (Mladenova, Zhelezarova 2013) článek, který mapuje vývoj bulharistiky na Západočeské univerzitě v Plzni do r. 2013 (Penchev 2013). Jeho autor, známý bulharský etnolog a bohemista Vladimír Penčev, se zde pozastavuje nad relativně novým fenoménem, jímž je vznik bulharistických bádání v rámci jiných než filologických pracovišť. V univerzitním prostředí se bulharistika totiž obvykle rozvíjela pod hlavičkou filologie, jak uvádí Penčev, což v praxi obnášelo nejprve zajistit výuku bulharského jazyka a literatury a vedle toho paralelně rozvíjet jazykovědný a literárněvědný výzkum vyučujících a studentů zaměřený na Bulharsko. Ačkoliv je tento model v rámci České republiky úspěšně etablován například na univerzitách v Praze a v Brně, „nabízí dnešní globální svět pro realizaci bulharistického badatelského zájmu v univerzitním prostředí mnohem více možností“ (Penchev 2013: 312). Z tohoto důvodu, vyzývá Penčev své kolegy, „*abychom věnovali pozornost, pomoc a podporu oněm uskupením, v jejichž rámci zájem o Bulharsko, Bulhary, jejich historii a kulturu, o bulharské etnickou a společenskou existenci nesleduje dosud běžný filologický model, ale realizuje se v historických, etnologických, antropologických, sociologických, politologických apod. vzdělávacích a badatelských souřadnicích*“ (Penchev 2013: 312).

Jedním z takových pracovišť, zasluhujících si onu „pomoc a podporu“, je pak právě Katedra antropologie Západočeské univerzity v Plzni, resp. zdejší „bulharistická badatelská komunita“, jak ji označuje Penčev. Nejen na tomto pra-

covišti¹ šel totiž vývoj bulharistických zkoumání jinou cestou, než byla „standardní“ cesta filologická.

3. ZAČÁTKY

Stejně jako Penčev, nemůžeme ani my pominout otázku, jak a proč se bulharistická bádání v Plzni konstituovala. Odpověď nás však zavede nejprve do Prahy druhé poloviny devadesátých let. Právě tehdy se na Institutu základů vzdělanosti UK (dnes Fakulta humanitních studií UK) zvedla vlna bulharistického zájmu, za níž stáli na straně české slavista Zdeněk Urban a tehdejší ředitel Institutu Zdeněk Pinc, a na straně bulharské bohemista Veličko Todorov. Tento zájem našel odezvu mimo jiné i u tří mladých studentů antropologie (M. Jakoubka, T. Hirta a V. Güntera), kteří zatoužili do Bulharska vyjet „na zkušenou“. To se podařilo na podzim roku 1997, kdy se jednak díky grantu *Open Society Foundation* (který dodal potřebné finance), jakož i díky Todorovi (který zajistil potřebné institucionální zázemí²) uvedená trojice vydala na studijní stáž na sofijskou Univerzitu sv. Klimenta Ochridského.³ Kromě prohloubení zájmu o obecně bulharistická témata se zde dotyční (díky V. Penčevovi) seznámili i s problematikou jediné české vesnice v Bulharsku – Vojvodova (o tom viz níže). Tehdy však bylo pouze takříkajíc zaseto semínko. Jeho kultivace v příznivém institucionálním zázemí je spojena až s přechodem T. Hirta a M. Jakoubka na Západočeskou univerzitu v Plzni zkraje třetího tisíciletí. Zde se díky této dvojici, se zázemím na Katedře antropologie (dříve Katedře antropologických a historických věd), postupně rozvinula spolupráce s Jihozápadní univerzitou Neofita Rilského v Blagoevgradu, která umožnila jednak výměnu studentů a pedagogů mezi oběma univerzitami (nejprve na základě bilaterální mezuniverzitní dohody, posléze díky programu Erasmus), jakož i participaci na kurzech bulharského jazyka a kultury v rámci Mezinárodního univerzitního semináře balkánských studií pořádaného tehdy blagoevgradskou Jihozápadní univerzitou (srov. Budilová 2018; Jakoubek 2018). Právě tento krok, tedy spolupráce s blagoevgradskou univerzitou, dodala plzeňské bulharistické iniciativě nový impulz a nový rozměr. Teprve nyní se Bulharsko skutečně „otevřelo“ plzeňským studentům a přestalo být jen položkou v rámci výuky či četby.

4. VÝUKA, VÝZKUM, KONFERENCE, PUBLIKACE

Těžiště aktivit „balkanistické pracovní skupiny“ je trojjediné – 1. výuka, 2. výzkum a 3. konference. Začneme poslední zmíněnou položkou. Od počátku bylo zřejmé, že bez ustavení otevřené platformy, na níž by se mohli podobně orientovaní badatelé (v ideálním případě pravidelně) setkávat, zůstane celá skupina v izolaci. Tuto platformu představovalo v letech 2011–2016 *Symposium Balcanicum*, pořádané na půdě Západočeské univerzity. Cílem těchto akcí bylo, jak jsme již předeslali, především

¹ Jiným příkladem odlišného postupu je například Katedra literární kultury a slavistiky Univerzity v Pardubicích.

² Zapomenout bychom ovšem nechtěli (a neměli) ani na osobní podporu a inspiraci ze strany české etnoložky a bulharistky Mirjam Moravcové.

³ K některým momentům tohoto pobytu se vzpomínkou na V. Todorova viz Jakoubek, Hirt (2001).

setkávání podobně zaměřených vědců, tedy badatelů sdílejících shodný výzkumný *terén* – Balkánský poloostrov. V České republice (která v daném ohledu patrně nepředstavuje výjimku) je totiž balkanistické bádání rozvíjeno v rámci různých oborů, resp. studijních programů, a protože dané obory – jakož i příslušní vyučující a studenti – jsou rozesety na různých katedrách rozmanitých fakult a univerzit, dochází poměrně často k situaci, kdy badatelé vlastně pořádně nevědí, co a jak (a že vůbec) se ve vztahu k jejich tematice děje na jiných univerzitách, katedrách a ústavech. Sdílená platforma ve formě otevřené konference je pak jedním z asi nejvhodnějších prostředků k ustavení a udržování komunikace napříč jednotlivými pracovišti.

Za organizací vůbec prvního ročníku konference v roce 2011 stáli tehdejší doktorandi Katedry antropologie Gabriela Fatková a Lukáš Hanus. V letech 2012–2014 celou akci organizovaly G. Fatková spolu s Jitkou Zalabákovou. V roce 2015 byla pořadatelkou samotná G. Fatková a (zatím) poslední ročník Symposia uspořádal v roce 2016 manželský tandem Lenka J. Budilová a Marek Jakoubek. Kromě uspořádání samotné konference byla v prvních třech letech souběžným výstupem celé akce rovněž kolektivní monografie. Její tematické vymezení vznikalo během samotné konference, kdy bylo během konferenčních prezentací a následných diskusí identifikováno jednotící téma, na jehož základě byly posléze vytvořeny jednotlivé příspěvky-kapitoly, resp. sestavena příslušná kolektivní monografie, mající takto charakter komplexní ucelené publikace na společné téma. V roce 2011 byla tímto tématem *migrace* (Budilová a kol. 2011), v roce 2012 *nacionalismus* (Fatková a kol. 2012) a v roce 2013 problematika jediné české vsi v Bulharsku – *Vojvodovo* (Fatková a kol. 2013).

Co se týče výzkumných aktivit, je třeba nejprve uvést, že právě *terénní výzkum*, založený na dlouhodobém, resp. opakovaném zúčastněném pozorování v lokálním prostředí (za samozřejmého zvládnutí místního jazyka), je – v duchu klasické britské antropologické tradice – jedním z pilířů výzkumné metodologie plzeňské skupiny. Vzhledem k již uvedené absenci výraznější institucionální báze jsou členové skupiny navzdory právě uvedenému při svých výzkumech odkázáni vlastně výhradně na podporu z různých grantů, případně na vlastní zdroje. I přesto se obzvláště v posledních letech snaží v rámci jednotlivých tematických okruhů vytvářet pracovní týmy napříč univerzitním prostředím, jakož i napříč disciplínami. Konkrétní témata členové skupiny pojednávají a zpracovávají ve spolupráci s kolegy z jiných pracovišť – vedle publikací, které vzešly ze *Symposií* (viz výše), zde můžeme uvést kolektivní monografii *Krajané: hledání nových perspektiv* (Jakoubek et al. 2015), která je společným výstupem autorů z pražské FHS UK, brněnské FF MU a plzeňské FF ZČU, či mezinárodně oceněný⁴ filmový dokument B. Machové, Kristýny Urbánkové a G. Fatkové *Ivonče* (Machová 2012) –, jakož i s osobami mimo akademické prostředí; v tomto ohledu lze zmínit film *Motyky a Skype*, který ve spolupráci s L. Hanusem natočilo občanského sdružení Inventura (Bubeníčková, Vochocová 2012) a monografii *Dům ve Vojvodovu. Stavebně-historický vývoj, kulturní a sociální rozměr* (Kňourek, Budilová 2015), na které L. Budilová spolupracovala

⁴V roce 2013 získal film 1. cenu ve filmové sekci „Balkan cultural filmoteque“, mezinárodního symposia *Etnologie jména*, pořádaném Historickým městským muzeem v Samokovu, společně s Asociací pro antropologii, etnologii a folkloristiku „Ongál“ a městským úřadem v Samokovu.

s potomkem vojvodovských Čechů a architektem Bořivojem Kňourkem. Spolupráce B. Kňourka s L. Budilovou a M. Jakoubkem pak od r. 2009 stojí i za projektem vojvodovských stránek, tedy webových stránek věnovaných „obcím Vojvodovo a Belinci, jejich obyvatelům, předkům a jejich potomkům“ (<http://www.vojvodovo.cz>) (k vazbě mezi výzkumem Vojvodova a plzeňskou bulharistikou viz níže).

Své místo má mezi aktivitami členů „balkanistické pracovní skupiny“ samozřejmě také *výuka*. Přímo do studijního programu (bakalářského a navazujícího magisterského) Sociální a kulturní antropologie se postupně podařilo začlenit některé předměty týkající se Bulharska nebo jihovýchodní Evropy. Na katedře antropologie jsou tak vyučovány předměty jako „Antropologie Bulharska“ (Marek Jakoubek a Gabriela Fatková), „Balkán v antropologické perspektivě“ (Lenka Jakoubková Budilová a Gabriela Fatková), „Balkán a romistika“ (Marek Jakoubek) a „Antropologie střední a východní Evropy“ (Lenka Jakoubková Budilová). Vedle toho členové skupiny vyučují i jiné předměty (např. Terénní výzkum; Teorie příbuzenství; Teorie náboženství a ideologie; Teorie etnicity a antropologie Evropy; Mensiny, xenofobie a nacionalismus atd.), v jejichž rámci používají terénní materiál sebraný během výzkumů jako praktické ukázky širěji zacílené antropologické problematiky. Svěbytnou kapitolu v rámci výukových aktivit pak představuje kurz „Kulturní rozmanitost Evropy“ vedený v roce 2017/2018 L. Budilovou pod záštitou Univerzity třetího věku, v jehož rámci byla bezmála polovina lekcí věnována právě problematice Bulharska a Balkánu.

Za zmínku ovšem stojí i aktivity se studenty takřkajíc nad rámec výuky, jako například *exkurze* na jižní Moravu do obcí, kam kvůli poválečným reemigracím přesídlili právě krajané z Bulharska, konkrétně pak především z Vojvodova a plevenských obcí Podem (dříve Mrtvica), Brašljanica a Gorna Mitropolija. První exkurze proběhla v roce 2011; úkolem studentů bylo provádět rozhovory s pamětníky na téma reemigrace z Bulharska. Právě díky zapojení studentů byly zachyceny vzpomínky řady osob, které dnes již nejsou mezi námi, a které by jinak byly navždy ztraceny, někteří studenti přitom navíc narazili na témata, která se posléze stala podkladem pro jejich bakalářské, resp. diplomové práce. Se svým magisterským výzkumem na téma sociálních aspektů jídla u vojvodovských Čechů začala na těchto exkurzích Olga Džulajová, která svou diplomovou práci (Džulajová 2014) následně upravila a publikovala v podobě odborné studie (Džulajová 2016). Bakalářskou práci na téma oděvní kultury vojvodovských Čechů pak v roce 2012 úspěšně obhájila studentka Radka Maglia (Maglia 2012). Upravená verze její práce byla v roce 2013 publikována ve výše zmíněné kolektivní monografii věnované Vojvodovu (Maglia 2013). V kontextu tohoto pojednání stojí za zmínku i to, že jedné z exkurzí se zúčastnila i studentka JUZU Iva Kastelova, která v té době pobývala na Západočeské univerzitě v rámci programu Erasmus. Pro mnohé reemigranty přitom setkání s I. Kastelovou představovalo po řadě let možnost promluvit si opět svou „druhou mateřštinou“; bulharský jazyk (a přítomnost Bulharky) pak jakoby vedly stavidla paměti a vyvolávaly dávno zasuté vzpomínky na rodnou zemi reemigrantů (srov. Fatková, Kastelova 2013).

Jinou polohou exkurzí se studenty na jižní Moravu byla rovněž participace na „Vojvodovských setkáních“, tedy na setkáních rodáků z Vojvodova, jejich potomků a přátel, které se v letech 2012, 2013 a 2014 uskutečnilo v jihomoravské obci Nový

Přerov (Popelářová 2012; Bartáková et al. 2013; Zalabáková 2013). To je přitom jen stěží překvapivé, neboť, jak uvádí Penčev, pro plzeňskou bulharistickou iniciativu „[...] představuje studium Vojvodova a jeho historie jedno z klíčových výzkumných témat, kterým nejaktivnější výzkumnický pár této badatelské platformy – Marek Jakoubek a Lenka Jakoubková Budilová ‚nakazili‘ i své spolupracovníky a studenty“ (Penčev 2014: 626).

Jak už naznačila zmínka o pracích R. Maglia a O. Džulajové, vznikla na Katedře antropologie v Plzni také celá řada absolventských prací na bulharistická, resp. balkanistická témata, jejichž motivačním zdrojem a průběžnou oporou byla právě zdejší balkanistická buňka. Kromě již zmíněných jsou to 1) *bakalářské práce* „Imigrace Bulharů do Čech: sociální a kulturní otázka existence Bulharů v Čechách“ (Lucie Avramová 2009), „Ludvík Kuba a jeho etnografická práce na Balkáně“ (René Starhon 2013), „Gagauzové severovýchodního Bulharska“ (Kiril Christov 2014) a zatím poslední „Bulhaři v českém automobilovém průmyslu“ (Michal Baranec 2017); z prací orientovaných na širší region Balkánu mimo Bulharsko to pak byly „Reemigrace Čechů z rumunského Banátu a jejich působení v pražském podniku MITAS a. s.“ (Hanus 2006) a „Vesnice Skalná na Chebsku: Současná situace českých reemigrantů z Rumunska“ (Brabačová 2013c); 2) *díplomové práce* „Kapku ouzko. Případová studie česky hovořícího osídlení bulharské vsi Belinci“ (Michal Svoboda 2007), „Češi v Bulharsku – krajanský život a česko-bulharská manželství na příkladu měst Sofie, Varny a Plovdivu“ (Klára Strohsová 2008), „Reemigrace bulharských Čechů do Československa po druhé světové válce. Případová studie jedné skupiny“ (Lukáš Lenk 2008), „Karakáčani v Bulharsku“ (Gabriela Fatková 2010), „Příbuzenství a sociální sítě u Bulharů v České republice“ (Hodlová 2017); z mimo-bulharských balkanistických prací šlo o „Transnacionální migrace českých krajanů z rumunského Banátu“ (Lukáš Hanus 2009); a konečně také 3) *disertační práce* „Vojvodovo, česká vesnice v Bulharsku: příbuzenství, manželství, dům“ (Lenka Budilová 2010), „Česko-bulharské manželství v etnologické perspektivě“ (Klára Strohsová 2013) a „Bulharští Karakáčani a usedlý život: dům, jméno a identita“ (Gabriela Fatková 2014); nebulharistické balkanistické téma pak zpracoval opět L. Hanus: „Transnacionální sociální pole českých krajanů z rumunského Banátu – diaspora, lokalita, modernizace“ (Lukáš Hanus 2015).⁵

Vedle již zmiňovaných *kolektivních publikací* – výstupů ze *Symposia Balcanica* – se jednotliví členové skupiny věnují samozřejmě také individuální publikační činnosti. Zde můžeme za profilační publikační počiny považovat především *monografie*; od Marka Jakoubka je jich již šest: *Vojvodovo – etnologie krajanské obce v Bulharsku* (2010), *Vojvodovo: kus česko-bulharské historie* (2011), *Vojvodovo: historie, obyvatelstvo, migrace* (2012a), *Vojvodovo – identity, tradice a výzkum* (2013a), *Voyvodovo – edno nepoznato cheshko selo v Balgarija* (Jakoubek 2013b) a *Voyvodovo. Istorijata na edno cheshko selo v Balgarija prez pogleda (ne samo) na negovite zhiteli* (Jakoubek 2016b). V roce 2011 publikovala svou monografii *Dědická praxe, sňatkové strategie a pojmenovávání u bulharských Čechů v letech 1900–1950* Lenka Jakoubková Budilová (Budilová 2011). Uvedená dvojice autorů pak společně

⁵Výše uvedený seznam je aktualizovanou verzí seznamu z článku Vladimira Penčeva (Penčev 2013).

stojí za knihami *Balgarskíte Chehi. Sluchayat Voyvodovo. Socialnoantropolozhki eskizi* (Budilova, Jakoubek 2014) a nejnovějším publikačním počinem celé skupiny *Bulgarian Protestants and the Czech Village of Voyvodovo* (Budilová, Jakoubek 2017). Kromě Budilové a Jakoubka byla publikačně neaktivnější Gabriela Fatková se svými monografiemi *Karakačanská poezie 21. století: Velička Chátova* (Fatková 2013) a o dva roky mladší *Bulharští Karakačani a usedlý život: Dům, jméno a identita* (Fatková 2015a⁶). Jednou prací pak v roce 2014 přispěla i Klára Strohsová, a to svou knihou *Česko-bulharská manželství v etnologické perspektivě* (Strohsová 2014). Doposud jediným překladovým monografickým dílem plzeňské skupiny je publikace *Po serpentinách sebepoznání a poznání toho druhého (Češi a Slováci v Bulharsku, Bulhaři v České republice)* Vladimira Penčeva, kterou uspořádal a přeložil Marek Jakoubek (Penčev 2012a).

Jak jsme již několikrát uvedli, plzeňská „balkanistická pracovní skupina“ se intenzivně snaží o spolupráci s dalšími na Bulharsko, potažmo na Balkán, zaměřenými pracovišti a dalšími formacemi v republice (a samozřejmě i mimo ni). Jedním z takových spolupracujících partnerů plzeňské skupiny je občanské sdružení a stejnojmenný recenzovaný odborný žurnál *Porta Balkanica* (jediný interdisciplinární na Balkán zaměřený časopis v České a Slovenské republice), sídlící v Brně. Zaměření této brněnské iniciativy je velmi blízké cílům plzeňské „balkanistické pracovní skupiny“, tedy – sdružovat roztroušeně působící české vědce zabývající se tématem Balkánu na jedné platformě a iniciovat tak vzájemnou diskuzi a ideálně i spolupráci. *Porta Balkanica* se tak již stala mj. vydavatelem dvou výše zmíněných monografií plzeňských badatelů (Fatková a kol. 2012; Fatková 2013) a na stránkách jejího časopisu se již objevila celá řada studií, zpráv a recenzí, sepsaných nebo přeložených členy plzeňské skupiny (Brabačová 2013a; 2013b; Fatková 2012; 2014; 2014b; Jakoubek 2012b; 2014a; 2014b; 2016a; 2017a; 2017b; Penčev 2012b /přel. M. Jakoubek/; Petzová 2017; Šerá 2014; Zalabáková 2012). Patrně nejvýraznějším počinem na tomto poli spolupráce je vedle (spolu)editorství dvojčísla časopisu 1–2/2017, které uspořádali L. Budilová s Pavlem Zemanem, kooptace (od r. 2014) G. Fatkové do redakčního kolektivu časopisu.

5. ZÁVĚR

Přestože jsme se v tomto textu snažili přiblížit především vývoj bulharistického bádání na Západočeské univerzitě v Plzni, vrhá tato případová studie světlo i na obecný stav bulharistiky v České republice v posledním období. Ačkoliv byl zájem o Bulharsko před rokem 1989 široce podporován, změna režimu v roce 1989 a následné změny kontinuitu bulharistického bádání v českém akademickém prostředí na určitou dobu přetrhly. Zájem o Bulharsko se tak musel začít rozvíjet jakoby znovu, a to na poli různých vědních disciplín (lingvistika, etnologie, historie, politologie atd.). Situace, kdy se podobně zaměření badatelé setkávají a diskutují o svých výzkumech nebo publikačních záměrech, tak musela být dlouhodobě a cilevdomě budována. Ačkoli je totiž kontakt a spolupráce mezi společenskovědními obory deklarovaným ideálem, ani zdaleka není samozřejmostí. Jedním z pracovišť, které v rámci (nejen) České republiky dlouhodobě usiluje o interdisciplinární

⁶Součástí publikace je i přiložený DVD s filmem *Pastevcí lahví* (Fatková 2015b).

spolupráci a kontakt mezi různými pracovišti je „balkanistická pracovní skupina“, která se zformovala jako projekt plzeňských antropologů a jejich studentů a jejíž aktivity mj. ilustrují nesnadný (a nesamozřejmý) návrat bulharské tematiky do centra zájmu českých badatelů.

Navzdory tomu, co jsme uvedli výše, nemá příběh „plzeňské bulharistiky“ (zatím) šťastný konec. Její specifikum, tedy skutečnost, že se jednalo o neinstitutionalizovanou platformu tvořenou a udržovanou „v chodu“ víceméně pouze díky osobnímu zájmu a nasazení několika klíčových protagonistů, se ukázala být zároveň její největší slabinou. Když se G. Fatkové po úspěšném zakončení doktorského studia nepodařilo na plzeňské Katedře antropologie získat místo a když se M. Jakoubek v roce 2014 výrazněji přesunul na pražský Ústav etnologie FF UK, kam jej po čase následovala L. Budilová, většina v textu zmiňovaných aktivit doznala útlumu, případně – jako např. v případě *Symposia Balcanica* – zcela ustala. Nešťastnou shodou náhod v téměř téže době kvůli nedostatku studentů po bezmála čtvrtstoletí existence (otevřen byl v r. 1994) prakticky přestal existovat obor Slovanská filologie (bohemistika a bulharistika) na Jihozápadní univerzitě Neofita Rilského v Blagoevgradu, která pro Katedru antropologie ZČU v Plzni po řadu let představovala základní institucionální pojítko s Bulharskem a byla mj. příjemcem plzeňských studentů, kteří do Bulharska mířili na studijní pobyty v rámci programu Erasmus. Takto dramatický dopad v České republice rovněž patrný propad v počtech studentů v Plzni neměl, přesto se ale i zde uvedený trend v řadě ohledů projevil. Jedním z těchto projevů je pak i snížení zájmu o bulharisticko-balkanistická témata mezi studenty, jakož i o výjezd na studijní pobyt do daného regionu prakticky jakéhokoli typu (o realizaci terénního výzkumu nemluvě).

„Plzeňskou bulharistiku“ tak lze považovat za jednu z víceméně již uzavřených etap vývoje plzeňské katedry antropologie. Nebyla sice tak známá a jistě ne tak kontroverzní jako zdejší – rovněž již pouze minulostí náležející – formace aktivní v oblasti tzv. romské problematiky, přesto i ona dokázala svými aktivitami získat pozornost u nás i v zahraničí a její členové za sebou nechali kus práce. Vzhledem k (alespoň relativnímu) mládí všech členů (někdejší) „plzeňské bulharistiky“ je zřejmé, že dotyční se ani zdaleka nenacházejí na konci svých profesních drah, v mnoha případech by se dokonce dalo říci, že to nejlepší mají teprve před sebou. Bude tedy zajímavé sledovat, s čím přijdou příště.

BIBLIOGRAFIE

- Avramová, L. 2009. *Imigrace Bulharů do Čech: sociální a kulturní otázka existence Bulharů v Čechách* [nepublikovaná bakalářská práce]. Plzeň: Filozofická fakulta Západočeské univerzity v Plzni.
- Baranec, M. 2017. *Bulhaři v českém automobilovém průmyslu* [nepublikovaná bakalářská práce]. Plzeň: Filozofická fakulta Západočeské univerzity v Plzni.
- Bartáková, P., A. Becková, O. Džulajová, M. Nováčková. 2013. „II. Vojvodovské setkání. Nový Přerov, 16. června 2013.“ *Lidé města* 15 (3): 525–526.
- Brabačová, M. 2013a. „Vojvodovské průniky Marka Jakoubka.“ *Porta Balkanica* 10 (1): 42–45.

- Brabačová, M. 2013b „M. Jakoubek: Vojvodovo – historie, obyvatelstvo, migrace [book review].“ *Porta Balkanica* 10 (2): 43–46.
- Brabačová, M. 2013c. *Vesnice Skalná na Chebsku: Současná situace českých reemigrantů z Rumunska* [nepublikovaná bakalářská práce]. Plzeň: Filozofická fakulta Západočeské univerzity v Plzni.
- Bubníčková, K., L., Vochocová. 2012. *Motyky a Skype*. Dokumentární film; 43 min.
- Budilová, L. J. 2010. *Vojvodovo, česká vesnice v Bulharsku: příbuzenství, manželství, děm* [nepublikovaná dizertační práce]. Plzeň: Filozofická fakulta Západočeské univerzity v Plzni.
- Budilová, L. J. 2011. *Dědická praxe, sňatkové strategie a pojmenovávání u bulharských Čechů v letech 1900–1950*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury.
- Budilová, L. J. a kol. 2011. *Balkán a migrace: na křižovatce antropologických perspektiv*. Praha: Antropoweb.
- Budilová, L. J. 2018. „Vzpomínky na balkanistický seminář a kurz bulharského jazyka a kultury v Blagoevgradu.“ *The Journal of Culture* 7 (2) (v tisku).
- Budilova, L. J., M. Jakoubek. 2014. *Balgarskite Chehi. Sluchayat Voyvodovo. Socialnoantropolozhki eskizi*. Sofia: Paradigma.
- Budilová, L. J., M. Jakoubek. 2017. *Bulgarian Protestants and the Czech Village of Voyvodovo*. Sofia: New Bulgarian University.
- Džulajová, O. 2014. „Ty dýně, ty byly naše!“ *O roli stravy v životě reemigranta* [nepublikovaná diplomová práce]. Plzeň: Filozofická fakulta Západočeské univerzity v Plzni.
- Fatková, G. 2010. *Karakačani v Bulharsku* [nepublikovaná diplomová práce]. Plzeň: Filozofická fakulta Západočeské univerzity v Plzni.
- Fatková, G. 2012. „Televizní seriál v Bulharsku: boj o identity.“ *Porta Balkanica* 4 (1–2): 62–71.
- Fatková, G. a kol. 2012. *Balkán a nacionalismus: labyrintem nacionální ideologie*. Brno: Porta Balkanica.
- Fatková, G. a kol. 2013. *Vojvodovo: historicko-etnologická ohlédnutí, původ, subsistence, oděv*. Plzeň: Vydavatelství ZČU.
- Fatková, G. 2013. *Karakačanská poezie 21. století: Velička Chátova*. Brno: Porta Balkanica.
- Fatková, G. 2014a. *Bulharští Karakačani a usedlý život: dům, jméno a identita* [nepublikovaná dizertační práce]. Plzeň: Filozofická fakulta Západočeské univerzity v Plzni.
- Fatková, G. 2014b. „Lévi-Straussův koncept ‚společností založených na domech‘ a jeho aplikace ve výzkumu společností v jihovýchodní Evropě.“ *Porta Balkanica* 11 (1–2): 50–61.
- Fatková, G. 2015a. *Bulharští Karakačani a usedlý život: Dům, jméno a identita*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury.
- Fatková, G. 2015b. *Pastevci lahvi*. Dokumentární film; 47 min.
- Fatková, G., I. Kastelova. 2012. „Spomeni ot Maglishkija manastir i balgarskite chehi v Novi Prerov ili edin drug pogled nad cheshko-balgarskite bzaimootnoshenija.“ *Homo Bohemicus* 3 (4): 90–95.
- Fatková, G., M. Jakoubek. 2015. „Balgaristicheski izsledvaniya v katedra po antropologija na Zapadocheshkija universitet v Pilzen.“ *Ezik i literatura* 1–2: 34–45.
- Hanus, L. 2009. *Transnacionální migrace českých krajanů z rumunského Banátu* [nepublikovaná diplomová práce]. Plzeň: Filozofická fakulta Západočeské univerzity v Plzni.

- Hanus, L. 2015. *Transnacionální sociální pole českých krajanů z rumunského Banátu – diaspora, lokalita, modernizace* [nepublikovaná dizertační práce]. Plzeň: Filozofická fakulta Západočeské univerzity v Plzni.
- Christov, K. 2014. *Gagauzové severovýchodního Bulharska* [nepublikovaná bakalářská práce]. Plzeň: Filozofická fakulta Západočeské univerzity v Plzni.
- Jakoubek, M. 2010. *Vojvodovo: Etnologie krajanské obce v Bulharsku*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury.
- Jakoubek, M. 2011. *Vojvodovo: kus česko-bulharské historie. Tentokrát převážně očima jeho obyvatel*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury.
- Jakoubek, M. 2012a. *Vojvodovo: historie, obyvatelstvo, migrace*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury.
- Jakoubek, M. 2012b. „Penčevovy Folklórní materiály z obce Vojvodovo (výběrová edice).“ *Porta Balkanica* 4 (1–2): 45–56.
- Jakoubek, M. 2013a. *Vojvodovo – identity, tradice a výzkum*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury.
- Jakoubek, M. 2013b. *Voyvodovo – edno nepoznato chceshko selo v Balgarija*. Sofija: Paradigma.
- Jakoubek, M. 2014a. „Bible v životě a život v Bibli. Vojvodovská tradice na příkladu života a Bible Barbory Čížkové.“ *Porta Balkanica* 6 (1): 13–25.
- Jakoubek, M. 2014b. „Bibliografický soupis českých a slovenských prací o Vojvodovu, české krajanské obci v Bulharsku (do r. 2013).“ *Porta Balkanica* 6 (2): 62–77.
- Jakoubek, M. 2016a. „Vojvodovská imigrace z ČSR aneb (nejen) Vojvodovský Čech Karel Kouňka.“ *Porta Balkanica* 8 (2): 57–66.
- Jakoubek, M. 2016b. *Voyvodovo. Istorijata na edno cheshko selo v Balgarija prez pogleda (ne samo) na negovite zhiteli*. Sofija: Paradigma.
- Jakoubek, M. 2017a. „Rekonceptualizace založení a osídlení Vojvodova – od monogeneze k polygenezi, od lokalit k sítím (Na příkladu rodiny Pappových).“ *Porta Balkanica* 9 (1–2): 29–38.
- Jakoubek, M. 2017b. „Bulharské fondy a bulharistická činnost Slovanské knihovny (u příležitosti 100. výročí bulharistiky na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze).“ *Porta Balkanica* 9 (1–2): 93–94.
- Jakoubek, M. 2018. „Ty nejkrásnější vzpomínky (ještě jedno poděkování po letech). K 25. výročí konání Zimní školy bulharského jazyka a kultury a Balkanistického semináře při Jihozápadní Univerzitě Neofita Rilského v Blagoevgradu.“ *The Journal of Culture* 7 (2) (v tisku).
- Jakoubek, M., L. Jirka, N. Králová, M. Pavlásek, J. Tůma. 2015. *Krajané: hledání nových perspektiv*. Praha: Pavel Mervart.
- Jakoubek, M., T. Hirt. 2001. „Homo Bohemicus Bulgariensis (pocta Veličko Todorovovi).“ *Homo Bohemicus* 3: 49–50.
- Kňourek, B., L. J. Budilová. 2015. *Dům ve Vojvodovu. Stavebně-historický vývoj, kulturní a sociální rozměr*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury.
- Lenk, L. 2008. *Reemigrace bulharských Čechů do Československa po druhé světové válce. Případová studie jedné skupiny* [nepublikovaná diplomová práce]. Plzeň: Filozofická fakulta Západočeské univerzity v Plzni.
- Maglia, R. 2012. *Oděv vojvodovských Čechů* [nepublikovaná diplomová práce]. Plzeň: Filozofická fakulta Západočeské univerzity v Plzni.

- Maglia, R. 2013. „Oděv vojvodovských Čechů.“ Pp 153–188 in G. Fatková, L. J. Budilová, M. Jakoubek, R. Maglia, R. Močička, J. Marečková. *Vojvodovo: historicko-etnologická ohlédnutí (původ, subsistence, oděv)*. Plzeň: Vydavatelství ZČU.
- Machova, B. 2012. „Českite etnolozi za Balgarija – novo nachalo na starata tradicija?“ *Littera et Lingua ljato 2012*: nestr.
- Machová, B. 2012. *Ivonče*. Krátkometrážní dokumentární film; 21 min.
- Nešpor, Z. R., M. Jakoubek. 2004. „Co je a co není kulturní/sociální antropologie? Námět k diskusi.“ *Český lid* 91 (1): 53–79.
- Penčev, V. 2012a. *Po serpentínách sebezpoznání a poznání toho druhého (Češi a Slováci v Bulharsku, Bulhaři v České republice)*. Praha: FHS UK v Praze.
- Penčev, V. 2012b. „Pout do Kanaánu aneb Co přivádí Čechy do Bulharska a Bulhary do Čech.“ *Porta Balkanica* 4 (1–2): 40–45.
- Penčev, V. 2013. „Pilzenskata Balgaristika.“ Pp 512–517 in M. Mladenova, P. Zhelezarova (eds.). *Slavjanskite ezici ot blizo*. Sofija: UI Sv. Kliment Ohridski.
- Penčev, V. 2014. „M. Jakoubek: Vojvodovo: identita, tradice, výzkum [book review].“ *Sociologický časopis* 50 (4): 626–627.
- Petzová, I. 2017. „M. Jakoubek, L. Jirka, N. Králová, M. Pavlásek, J. Tůma: Krajané: hledání nových perspektiv [book review].“ *Porta Balkanica* 9 (1–2): 78–79.
- Popelářová, M. 2012. „II. vojvodovské setkání.“ *Prerovák. Zpravodaj obce Nový Prerov* 41 (2): 4.
- Starhon, R. 2013. *Ludvík Kuba a jeho etnografická práce na Balkáně* [nepublikovaná bakalářská práce]. Plzeň: Filozofická fakulta Západočeské univerzity v Plzni.
- Strohová, K. 2008. *Češi v Bulharsku – krajaný život a česko-bulharská manželství na příkladu měst Sofie, Varny a Plovdivu* [nepublikovaná diplomová práce]. Plzeň: Filozofická fakulta Západočeské univerzity v Plzni.
- Strohová, K. 2013. *Česko-bulharské manželství v etnologické perspektivě* [nepublikovaná diplomová práce]. Plzeň: Filozofická fakulta Západočeské univerzity v Plzni.
- Strohová, K. 2014. *Česko-bulharské manželství v etnologické perspektivě*. Plzeň: Vydavatelství ZČU.
- Svoboda, M. 2007. *Kapku ouzko. Případová studie česky hovořícího osídlení bulharské vsi Belinci* [nepublikovaná diplomová práce]. Plzeň: Filozofická fakulta Západočeské univerzity v Plzni.
- Šerá, E. 2014. „M. Jakoubek a kol: Balkán a migrace. Na křižovatce antropologických perspektiv [book review].“ *Porta Balkanica* 6 (1): 75–77.
- Tůma, J. 2015. „M. Jakoubek: Krajané: hledání nových perspektiv [book review].“ *Porta Balkanica* 9 (1–2): 78–79.
- Zalabáková, J. 2012. „M. Jakoubek: Vojvodovo: kus česko-bulharské historie [book review].“ *Porta Balkanica* 4 (1–2): 114–116.
- Zalabáková, J. 2013. „Vojvodovské sekání Nový Prerov, 22. září 2012.“ *Lidé města* 15 (1): 173–174.

SUMMARY

In addition to the stable and formally established organizational units of the Department of Anthropology at the University of West Bohemia in Pilsen (Center for Applied Anthropology, Studio of Visual Ethnography, Laboratory of Biological Anthropology), a group of scholars (both lecturers and students) focusing on Bulgarian and Balkan studies began to

form at the Department around 2005. This group – in addition to their anthropological training – was connected by their Bulgarian (and Balkan) orientation and the fact that Bulgaria (and the Balkan peninsula) was their terrain. Despite abundant activity and publications, this group was never organizationally anchored in the university structure and remained an informal group throughout the whole period of its existence. This paper is devoted to recapitulating the fundamental moments in the history of this “Balkan-studies working group” (sometimes also called “Pilsen Bulgarian Studies”) from its establishment to its dissolution, which took place in the final years.

Pilsen Bulgarian Studies are historically linked to the activities of M. Jakoubek and T. Hirt, who as students of the Institutu základů vzdělanosti of Charles University in 1997/1998 underwent a fellowship at the St. Kliment Ohridski University in Sofia. During this time, they also launched research into the former Czech village in Voyvodovo, Bulgaria. After the two scholars shifted to the Department of Anthropology at UWB in Pilsen – and primarily after the arrival of Lenka Budilová to this workplace – the study of the history of this village became the backbone for the Pilsen Bulgarian Studies that were to come. The fact that the home workplace for these Bulgarian Studies was the Department of Anthropology made the group unique. “Traditionally” speaking, Bulgarian-focused research in the Czech Republic (but also in Bulgaria and other countries of the former Eastern Bloc) took place in philological workplaces, which in practice primarily meant the teaching of the Bulgarian language, literature, and history, typically accompanied by linguistic and literary-science research. For Pilsen Bulgarian Studies, however, this was different – anthropological discourse was the fundament of the group, together with the group’s subject of interest being the territory of Bulgaria (and the Balkans). Everything else (language, history) was added secondarily and instrumentally as “tools” serving to achieve their selected goal.

The focus of activities of Pilsen Bulgarian Studies was three-fold – 1) teaching, 2) research, and 3) conferences. In this regard, the study provides an overview of developments in these three areas, i.e. courses taught and accompanying activities; implemented field research and activities linked to the *Symposium Balkanicum* conference platform, which was implemented by members of Pilsen Bulgarian Studies for six years in a row from 2011 to 2016. A special element of this recapitulation is the overview of publication output including both scientific publications (studies, monographs, symposia) and translations of (unpublished) bachelor’s, master’s, and doctoral theses on Bulgarian (or Balkan) topics that were submitted under the supervision of the members of the group at the Department of Anthropology at UWB in previous years.

The conclusion of the paper is devoted to the description and reasons for the dissolution of Pilsen Bulgarian Studies. One of the most unique elements of the group was also one of the primary reasons for its dissolution – over the whole course of its existence and despite its indisputable results, it was always a group of enthusiasts that lacked a formal anchoring in the university’s organizational structures.